

D. BERENCSI MARGIT

**SZATHMÁRI ISTVÁN: STÍLUSRÓL,
STILISZTIKÁRÓL NAPJAINKBAN**

Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1994.

Szende Aladár tankönyvéhez több tematikus füzet készült. Ezek jól szolgálják a középiskolai magyar nyelvészeti stúdiumokkal való megismerkedést, a bennük való elmélyülést, egy-egy rész tudomány megkedvelését, a főiskolai, egyetemi tanulmányokra való felkészülést. Mivel a stilisztika köztes tudomány, az irodalom és a nyelvészet határterületén található, a vele való alaposabb megismerkedés egyaránt hasznára válik az irodalom- és a nyelvtantanításnak.

Szathmári István könyvét elsősorban diákoknak szánta: „...hogyan értő és érző olvasókká, ügyesen fogalmazó, művelt emberekké váljanak.” A **Bevezetésben** a címmagyarázat kapcsán arról győzi meg tankönyvének használatát, miért érdemes és hasznos stilisztikával foglalkozni. Az első oldalakon – kedvcsinálásként – Raymond Queneau *Stílusgyakorlatok* című paródiájából idéz. Humorral kívánja érzékeltetni, hogy a stílussal mi mindent lehet kifejezni.

A továbbiakban a szerző igen szemléletesen mutatja be, hogyan függ össze a nyelv, a beszéd és a stílus. Elemzésre kiválasztott példáit a szépirodalmi, a publicisztikai nyelvhasználatból és a köznyelvből veszi. Bemutatja, hogyan hozhatjuk létre más-más módon, más-más nyelvi eszközök segítségével a hatásos megnyilatkozásokat. Rámutat a nyelv dinamikus jellegére, és közben arra is, hogy a nyelv története során létrehozza azokat a variánsokat, amelyekből a stílus megteremti a kombinációk végtelen gazdagságát.

A harmadik fejezetben rövid, tömör összefoglalást kapunk a stílus jellemző sajátosságairól és a stílusértelmezésekről. A szerző tisztázza a **válogatás**, az **elrendezés**, az **eltérés (elhajlás)** és a **többlet** fogalmát, bemutatja a **poétikai funkció** (a denotatív és a konnotatív jelentések) szerepét. Elemzéseiből kitűnik, hogy a funkcionális stilisztika alapján áll.

A következő fejezetben a fontosabb stilisztikai kategóriákat, a stílusréteg és a stílusárnyalat közötti különbséget ismerteti. Bemutatja a nyelvi normát és a stilisztikai normát, kapcsolatukat a központi normával, tisztázza a korstílus és a stílusirányzat közötti különbséget, szól az alakzatokról és az egyéni stílusról.

A nyelvi-stiláris eszközök jellemzésében a leíró nyelvtanok beosztását követi: Hangtani jelenségek és a zeneiség; A szó- és kifejezőkészlet; Az alak- és mondattani jelenségek stilisztikai lehetőségei; Képek, képi ábrázolás; Szövegstilisztikai jelenségek; Nyelven kívüli (extralingvális) eszközök.

Az említett fejezetek természetesen nem csupán elméleti fejtegetésekből, felsorolásokból állnak. Rendkívül hasznosak és tanulságosak az egyes fejezeteket lezáró rövid, szemléltető elemzések. Pl. a hangtani jelenségek bemutatásához Vörösmarty Mihály *A vén cigány* című versének három alliterációját használja fel. A szókincselemzéshez a rádió meteorológiai jelentésének szó- és kifejezőkészletét alkalmazza stb.

A szépirodalmi vagy művészi stílus és a stíluselemzés a könyv legizgalmasabb fejezete. A szerző előljáróban megismerteti olvasóját a fenti címben leírt fogalmakkal. Megvilágítja a műelemzés és a stíluselemzés közötti összefüggéseket és eltéréseket, pontosabban egymásrautaltságukat. Fölvázolja a funkcionális stilisztika alapján álló komplex stíluselemzés menetét. Megmagyarázza, mit értünk az elemzés komplex jellegén, s az eljárás módra igen tanulságos példákkal szolgál.

Megmutatja azt is, mi a különbség a nyelvi-nyelvtani és a stilisztikai elemzés között, és hogy mit jelent a funkcionális stíluselemzés. A nyelvi-nyelvtani és stilisztikai elemzés összevetéséhez Pilinszky János *Apokrif* című költeményének csupán az első sorát használja fel, de közli a teljes versszöveget is. A versüzenet tömör összefoglalása után a négy szóból álló első sort vizsgálja igen részletesen és elmélyülten, először a nyelvtan szintjén, majd a stílus felől közelíti meg, bebizonyítva, hogy a kezdő sorban benne van a versszöveg üzenetének lényege, sőt az egész költeményre jellemző stílus is: „a tömör, szikár, komoly, sőt komor hangulatot keltő, sokatmondó sajátos kifejezőmód.”

A teljes művek megközelítéséhez a következő lépéseket ajánlja, ezeket rövidítve közlöm. 1. A mű megértése, értelmezése, előzményei, üzenete (közvetlen és közvetett mondanivalója). 2. A mű szerkezete, és fő stilisztikai jellemzői, a felhasznált stilisztikai eszközök, esztétikai értékelés. 3. A mű fogadtatása, hatása és utóélete.

A megadott szempontok érvényesítésével bemutatja Ady *Sóhajtás a hajnalban* című szecessziós versének elemzését, példát szolgáltatva koncepciójának gyakorlati megvalósításához. Hasonló módon végzi el Tóth Árpád *Esti sugárkoszorú*-jának elemzését is. Előbb azonban kitér az impreszionista stílusirányzat rövid bemutatására. Eljárását azzal indokolja, hogy a kiválasztott vers az illető stílusirányzat reprezentatív megtestesítője.

Nagyon fontosnak, jól használhatónak tartom ezeket az elemzéseket. Általuk a szerző túllépett a korábbi tankönyvek felfogásán és gyakorlatán. Eddig ugyanis a szerzők legtöbbször megelégedtek azzal, hogy a stilisztika megtanult kategóriáira példákat adjanak, illetve a tanulókkal kerestessenek. Szathmári István elemzései megláttatják a nyelvi-stilisztikai problémákat, ugyanakkor az irodalom formanyelvének titkaiba is beavatják a tanulót, ezáltal – a szerző szándéka szerint – értő és érző olvasókat nevelnek az irodalom számára.

A tudományos igényű, élvezetes stílusban megírt tankönyv gazdag bibliográfiát is közöl, nagy hasznára lehet azoknak a magyartanároknak, akik indíttatást éreznek magukban, hogy egy-egy stilisztikai kérdéssel elmélyültebben foglalkozzanak.